

GOSPITAL TA'LIMDA TABIIY (SCIENCE) FANLARNI O'QITISHNING INTERFAOL USULLARI

Alimova Nigora Israilovna

*Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi huzuridagi
"Meharli maktab" davlat ta'lim muassasasi direktori*

Sag'dullayev Quvonchbek Akmal o'g'li

*Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi huzuridagi
"Meharli maktab" davlat ta'lim muassasasi
umumiy o'rta ta'limni tashkil etish bo'yicha pedagog xodim*

Xoliqulova Dilnoza Sheraliyevna

*Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi huzuridagi
"Meharli maktab" davlat ta'lim muassasasi
umumiy o'rta ta'limni tashkil etish bo'yicha pedagog xodim*

Anotatsiya: Ushbu maqolada hospital maktablarda tabiiy (science) fanlarni o'qitishda noan'anaviy va an'anaviy hamda zamonaviy innovatsiyalarni qo'llash yordamida o'quvchilarda tabiiy fanlarni kundalik faoliyatda qo'llashni, fanlarni o'rganish va ta'lim olishni davom ettirish, turli o'qitish metodlaridan foydalangan holda o'tish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar tizimini shakllantirish hamda zamonaviy va ilg'or pedagogik texnologiyalar yoritilgan.

KIRISH

Jamiyatda har bir shaxsning raqobatbardosh kadr bo'lib shakllanishida tabiiy (science) fanlarni o'rni beqiyosdir. Tabiiy fanlarning ahamiyati uning fan-texnika va texnologiya taraqqiyotida, ishlab chiqarish sohalari hamda kundalik hayotda tutgan o'rni bilan belgilanadi. Hospital ta'lim maktablarida tabiiy fanlarni o'qitish o'quvchilarning hayotiy tasavvurlari bilan amaliy faoliyatlarini umumlashtirish orqali bilimlarini amalda qo'llay olish salohiyatini shakllantirish va rivojlantirishdan iborat.

Tabiat haqidagi bilimlar o'quvchilarga hayotda zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. 1–5-sinflarda o'qish mobaynida tabiat haqidagi ko'plab tushuncha va atama, qonuniyatlar bilan tanishib o'tilgan. "Tabiiy fanlar" biologiya, geografiya, fizika, kimyo, astronomiya fanlarini chuqur o'rganishga zamin yaratadi. Tabiiy fanda o'quvchilar tirik organizmlar, tabiat hodisalari va fizik-kimyoviy jarayonlar haqida juda ko'p qiziqarli bilimlarga ega bo'ladilar. Inson va tabiat o'rtasidagi ajralmas bog'liqlik mavjudligini, tabiatdagi bir komponentning o'zgarishi, albatta, boshqa tarkibiy qismlarning o'zgarishiga olib kelishini tushunib oladilar.

GOSPITAL TA'LIM VA GOSPITAL PEDAGOGIKA HAQIDA TUSHUNCHA

Gospital pedagogika bu – pedagogikaning uzoq muddat davolanayotgan va sog'lig'iga ko'ra ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonida ishtirok eta olmaydigan bolalarni o'qitishni tashkil etish bilan bog'liq bo'limi. Gospital pedagogika pedagogikaning bir qismi bo'lgan holda o'z e'tiborini ta'lim oluvchilarning alohida toifasiga – uzoq muddat davolanishga muhtoj bolalarga yo'naltiradi. Chunki stansionar sharoitda davolanayotgan o'quvchi – bu birinchi navbatda bemor, undan keyingina u o'quvchidir. Bolani davolash jarayonida tibbiy va pedagogik texnologiyalarni birlashtirish kompleks reabilitatsiyadan iborat. Gospital pedagogikaning maqsadi asosiy va qo'shimcha umumta'lim dasturlari bo'yicha ta'lim faoliyatini amalga oshiradigan, tibbiyot tashkilotida uzoq muddatda davolanishga ehtiyoji bo'lgan bolalar ta'lim oladigan – gospital maktablarni tashkil etishdir. Gospital maktablariga quyidagilar kiradi:

- o'z faoliyatini tibbiyot tashkiloti negizida amalga oshiradigan ta'lim tashkilotlari;
- asosiy va qo'shimcha umumta'lim dasturlarini o'zlashtirgan va uzoq muddatli davolanishga ehtiyoj bo'lgan ta'lim tashkilotlari;
- tibbiyot tashkilotining ixtisoslashtirilgan tarkibiy ta'lim bo'linmalari Gospital maktablarda uzoq muddat davolanayotgan bolalarga ta'lim berish faoliyatini uzoq davolanayotgan bolalar bilan ishlash bo'yicha maxsus tayyorgarlikdan o'tgan pedagogik ta'limi bo'lgan gospital pedagog-mutaxassis amalga oshiradi.

GOSPITAL TA'LIMDA TABIIY (SCIENCE) FANLARNI MAQSAD VA VAZIFALARI

Tabiiy fanni o'qitish jarayonida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyati, aqliy rivojlanishi va umuminsoniy qadriyatlarini shakllantirish barobarida olamning yagona manzarasiga oid tafakkurini rivojlantirish hamda egallagan bilimlardan kundalik hayot faoliyatida foydalanish ko'nikmasini shakllantirishni ko'zda tutadi. Tabiiy fanni o'qitishda o'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirish, o'quvchi-yoshlarni fanga qiziqtirish, o'quv materiallarining o'zlashtirilishini ta'minlash, matnlar axborot berishga emas, balki o'quv fanining mazmun-mohiyatini tushuntirish maqsadlariga xizmat qilishi, qiziqarli o'quvchilar uchun qulay bo'lishi, ilmiy dunyoqarashni shakllantirish, aniq dalillarga asoslangan materiallardan tarkib topishi, ta'limning kundalik hayot va amaliyot o'rtasidagi bog'liqligini ta'minlashga, olingan bilimlarni amaliyotda qo'llay olish kompetentligini shakllantirilishiga, boshqa o'quv fanlari bilan uzviy bog'liqlikni ta'minlashga yo'naltirilgan bo'lishi; rasmlar ko'rinishidagi illyustratsiyalar: chizmalar, sxemalar, jadvallar, diagrammalar va fotosuratlar bilan bezatilgan bo'lishi; yangi tushunchalar, atamalar, qoidalar, formulalar, ta'riflar va shu kabilar lug'at ko'rinishida ifodalangan bo'lishi lozim. Fan-

texnikaning so‘nggi yutuqlarini o‘zida aks ettirishi, mavzulardagi ma’lumotlar o‘zbek adabiy tili qoidalariga to‘liq rioya qilgan holda oddiy va sodda, tushunarli va ravon tilda bayon qilinishi; mantiqiy ketma-ketlikka, izchillikka amal qilinishi; milliy g‘oya va mafkuraga zid bo‘lmagan tegishli illyustrasiyalar bilan boyitilishi, savol hamda topshiriqlar aniq ifodalangan bo‘lishi, ta’lim oluvchilarni fikrlashga, yozishga, tasvirlashga, hisoblashga, amaliy ishlarni bajarishga, tajribalar o‘tkazishga o‘rgatishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish nazarda tutilgan bo‘lishi; kasbga yo‘naltirishga oid matnlar va rasmlar, izohli lug‘at, texnik ijodkorlik va mantiqiy tafakkurni o‘stirishga qaratilgan loyihalash hamda modellashtirish yuzasidan topshiriqlarni qamrab olgan bo‘lishi lozim. Keng jamoatchilik tomonidan tan olingan ilmiy asoslangan ma’lumotlar, ta’lim oluvchilarning bilim darajalari, eslab qolish qobiliyatlari, tafakkuri hisobga olingan holda tabiat hodisalarning mohiyatini anglashga hamda amaliy qiziqishlarini rivojlantirishga, bilim olishga va amaliy faoliyat bilan shug‘ullanishga bo‘lgan ehtiyojlarini to‘laqonli qondirishga yo‘naltirilgan bo‘lishi; o‘quv fani mavzularining ta’lim oluvchilarning yosh xususiyatlariga mos holda berilishi, ma’lum faktlar, tushunchalar, qoidalar va fanlararo bog‘liqlikni hisobga olgan holda tushunarli bayon qilinishi; yangiliklarni qabul qilish qobiliyatlari, uzoq muddatli davolanish jarayonida bolaning xotirasi bilan bog‘liq va oldin olgan bilimlarini o‘zlashtirganlik darajasi hisobga olingan bo‘lishi lozim.

Gospital maktab o‘quvchilarining sog‘ligidan kelib chiqqan holda darsliklarda berilgan ma’lumotlar imkon darajasida oson, rangli, qiziqarli, chiroyli bo‘lishi, matnlar o‘quvchi-yoshlarga ma’lum ijobiy hissiy ta’sirlarni o‘tkazishi va o‘quv faniga qiziqish uyg‘otishi, bo‘lim, bob, mavzu matnlarining turli shakl hamda ranglar bilan ajratilishi, mutanosibli ta’minlanishi, rasm, tasvirlar badiiy estetik talablarga javob berishi, aniq hamda tiniq ifodalanishi lozim.

TABIIY (SCIENCE) FANLARNI O‘QITISHDA YANGI METOD VA TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Zamonaviy sharoitda ta’lim samaradorligini oshirishning eng maqbul yo‘li mashg‘ulotlarni interfaol metodlar yordamida tashkil etish deb hisoblanmoqda.

Interfaol metodlar – ta’lim beruvchi va ta’lim oluvchining o‘zaro faoliyatini ta’minlovchi, ularni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi hamda ta’lim olishga bo‘lgan motivatsiyasini oshirishga yo‘naltirilgan metodlar. O‘quv jarayonining interfaol ta’lim turlariga asoslanishi bir qarashda nihoyatda oddiy, sodda, hatto “bolalar o‘yini” kabi taassurot uyg‘otadi. Gospital maktabning tabiiy (science) fan darslari kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish axborot va ilg‘or pedagogik texnologiyalaridan foydalanish ta’lim mazmunida o‘ziga xos hamda o‘quvchi shaxsida o‘ziga mos kompetensiyani shakllantiradi. Ilg‘or pedagogik texnologiyalarni ta’lim mazmuniga zamonaviy ruhda singdirish, pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish,

komil inson etib tarbiyalash, ta'lim-tarbiya tizimini sifat jihatidan butunlay yangi bosqichga ko'tarish bugungi kunning dolzarb masalasidir.

Umuman olganda, dars o'quvchilar uchun qiziqarli va mazmunli, bilim olishga chorlaydigan bo'lishi kerak. O'quv muassasasining eng yomon ahvoli – bu o'quvchining o'qishga nisbatan yo'qotilgan qiziqishi, intilishi. Buyuk pedagog Y.A.Komenskiy ta'kidlaganidek, “O'quv jarayoni oddiy va yoqimli bo'lishi shart”. Demak, bu talablarni bajarish uchun pedagog o'z ustida ko'p ishlashi zarur.

Gospital ta'limda o'tkazilgan dars o'quvchilarni ham, pedagoglarni ham qanoatlantirish uchun javob berish kerak. Gospital maktabda interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish, ularni aqliy qobiliyatini o'stirish, tabiiy fanni o'qitishda eng muhim hisoblanadi. Buning uchun o'qitishning faol metodlaridan, ta'lim va tarbiyaning noan'anaviy shakl va usullaridan keng miqyosda foydalanish, jism va hodisalarning ularning o'zaro aloqadorligi harakatli va rivojlanib borishi asosida o'rganish taqozo etadi. Bunda, ayniqsa, o'quvchilarning o'yin faolligini oshirish, yangi bilimlarni o'zlashtirishi, ularda o'quv va ko'nikmalarini shakllantirishi hamda rivojlantirishi, umuman tabiiy fanni o'rganish jarayonining samaradorligini oshirish katta ahamiyatga ega. Gospital maktabning tabiiy (science) fan darslari kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish axborot va ilg'or pedagogik texnologiyalaridan foydalanish ta'lim mazmunida o'ziga xos hamda o'quvchi shaxsida o'ziga mos kompetensiyani shakllantiradi. Ilg'or pedagogik texnologiyalarni ta'lim mazmuniga zamonaviy ruhda singdirish, pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish, komil inson etib tarbiyalash, ta'lim-tarbiya tizimini sifat jihatidan butunlay yangi bosqichga ko'tarish bugungi kunning dolzarb masalasidir. Gospital maktabda tabiiy (science) fanni o'qitishda qo'llanilgan ba'zi interfaol metodlariga quyidagi misollarni keltiramiz.

“1 daqiqa” metodi. Bu metodni bir nechta usullar orqali amalga oshirish mumkin. Masalan: uzoq muddatli davolanayotgan o'quvchilar ilk bor tabiiy fan darsiga qatnashganda bu metod orqali mavzularni qay darajada bilishini sinovdan o'tkazish mumkin. O'quvchilarga 1 daqiqa vaqt beriladi, shu daqiqa ichida ular tabiiy fandan o'zlari bilgan 10 ta atama yozib berishlari kerak bo'ladi yoki yangi mavzuni tushuntirishdan oldin o'tilgan mavzuni takrorlash maqsadida qanday atamalar esda qolganini 1 daqiqa davomida 10 ta so'z bilan ifodalab berishlari lozim. Gospital ta'limda o'quvchilar xotirasi bilan bog'liq muammolar bo'lganligi sababli o'quvchilar uchun “xotira mashqi” ham hisoblanadi.

“Topishmoqlar” – metodi. O'quvchilarni tabiiy fanga qiziqtirishda har xil topishmoqlardan ham foydalanish mumkin. Topishmoqlar aql-zakovat, fikr o'tkirligining sinov quroli hisoblanadi. Chunki u o'quvchini hozirjavoblikka o'rgatadi. Gospital maktab dars jarayonida o'quvchilarda ruhiy charchash kuzatiladi. Topishmoqlar ruhiy charchashning oldini oladi. O'qituvchiga esa o'quvchilarning

zehni, dunyosini o'rganishga, ularni individual xususiyatlarini aniqlashga yordam beradi.

Ko'zga ko'rinmas
Qo'lga ilinmas,
Shusiz hech joyda,
Hayot ham bo'lmas. (*Havo*)

Kerak har bir xonadonga,
Issiqligi huzur jonga.
Televizor, muzlatgich,
U bor bo'lsa jonli tirik. (*Elektr toki*)

Oz qo'ysangiz sol deydi,
Ko'p qo'ysangiz ol deydi. (*Tarozi*)

“Kreativ fikrlashni rivojlantirish” metodi – bu metod orqali o'quvchilarni kreativ fikrlashi sinovdan o'tkaziladi. Ushbu metoddan foydalanish uchun o'quvchilarga aylanalarni chizilgan laminat qilingan didaktik materiallar tarqatiladi.

O'quvchilarga rasm chizish haqida ma'lumot beriladi. O'quvchilar o'zlarini kreativligidan kelib chiqqan holda aylanalardan foydalanib rasmlar chizadilar.

Rasmlar yakunlangach chizilgan rasmlarga qarab o'quvchilar kreativligi aniqlanadi.

“Filvord” metodi – bu metodda sinfdagi barcha o'quvchilar uchun A4 formatdagi qog'ozga “Filvord” krossvord beriladi. Ularga berilgan krossvorddagi vazifa tabiiy (science) fan mavzulari asosida tayyorlanadi. O'quvchilar bu filvordni kalit so'zlar asosida harflarga chizish orqali javoblarni yozadilar. Bu filvordni tabiiy fanning barcha darslari uchun amalda qo'llansa bo'ladi

“Xayoliy sayohat” metodi. Bu metodni biologiya, geografiya va boshqa fanlarda qo'llanilishi mumkin. O'simlik yoki hayvonlar tarqalgan biogeografik viloyatlarga xayolan sayohat qilib, uni yozma tarzda yozish talab etiladi. Ishtirokchi o'zi mustaqil o'sha joyni yozma tasvirlashi kerak. Kimning yozma tasvirlashi mazmunan yuqori saviyada yozilgan bo'lsa, u g'olib hisoblanadi. Biologik o'yinlar nihoyatda xilma xil bo'lib, darsda va darsdan tashqari mashg'ulotlarni qiziqarli bo'lishida o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishlarini oshirishda qulay va samarali vositalardan biri hisoblanadi.

Yuqorida keltirilgan metodlar gospital ta'lim o'quvchilariga tabiiy fanni tez va oson o'rganishlariga yordam beradi. Bu metodlar orqali ularning darsga qiziqishlarini va faol qatnashishini, ularning kayfiyatlarini ko'tarilganini kuzatishimiz mumkin.

Ushbu metodlar nafaqat guruhda tashkil etilgan darslarda, balki individual mashg'ulotlar uchun ham mo'ljallangan. Individual mashg'ulotlarda qo'llanilganda samarali natijalarga erishilgan.

XULOSA

Xulosa qilib shuni aytish mumkin, tabiiy fanlar bir necha ming yillik tarixi davomida insoniyat hayotida katta ahamiyat kasb etgan. Tabiiy (science) fanning joriy etilishi o'quvchilarni fanga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Alohida biologiya, fizika, astronomiya, geografiya, kimyo fanlaridagi eng zaruriy va elementar bilimlar atrof-muhitni yanada oson anglashiga, bilimni hayotda qo'llab o'rganishiga turtki beradi. Gospital ta'lim sohasida interfaol usullarning ahamiyatini chuqurroq va aniqroq tasavvur qilish maqsadida biz qo'llaydigan metod, o'yin, didaktik topshiriq, o'yin topshiriqlari singari tushunchalarimizni ma'nosini ochib berishimiz lozim bo'ladi. Gospital ta'lim jarayonida o'quvchilar xotirasini boyishi, ularning nutq va tafakkurini o'sishida interfaol usullar muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 05.05.2022-yildagi 234-son qarori.
2. Umumiy o'rta ta'limning Tabiiy fanlar (science) Milliy o'quv dasturi.
3. Abdullayev M. Geografiyani o'qitishda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish. T.: 2023
4. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. T.:2006.
5. Vahobov H, Alimqulov N.R., Sultanova N.B. Geografiya o'qitish metodikasi. T.: 2021.
6. Internet ma'lumotlari.